

előtt tartásával) a helyi adatok, összefüggések feltérképezése révén objektíve hozzájárult a nemzeti történelem sokoldalúbb feltárásához. Azt is megállapíthatjuk tehát, hogy a helytörténetírás extenzív szakasza befejeződött, elő kell készíteni (a hetvenes évek elején meginduló folyamatra alapozva) a minőségi fejlesztést jelentő intenzív periódust.

Az előrelépéshez szükséges szervezeti feltételeket, tartalmi és módszertani elveket azonban csak a helytörténetírásban érdekelt intézmények, szervezetek eddigénél jobb összefogása útján lehet megteremteni, megalkotni. A szervezeti kérdések közül kiemelkedően fontosnak tartom egy olyan közép- és hosszú távú (öt- és tizenöt éves) megyei program elkészítését, amely egyaránt előrejelzi az intézmények és a különböző gazdasági egységek, szervezetek által tervezett önálló könyvek, füzetek, tanulmánykötetek, évkönyvek célját és tartalmát, várható terjedelmét, példányszámát, utal szerzői kollektívájának összetételére. A helytörténeti kiadványok közép- és hosszú távú tervével kapcsolatos elképzeléseket előzetesen egyeztetni kellene az illetékes főhatóságokkal, a szaktudományi intézetekkel: erre most kedvező lehetőséget teremtenek az esedékes középtávú tudománypolitikai, közművelődési, közoktatási tervek.

Szervezés kérdése, hogy a megyei folyóiratok, napilapok, alkalmi kiadványok helytörténeti jellegű anyagait be lehessen illeszteni a megyei programba. A megyei helytörténeti aspektusú, évfordulós megemlékezések szervezeti koordinációját is hatékonyabbá kell tenni. Szükséges továbbá a tudományos ismeretterjesztés, valamint a tudományos társaságok helytörténeti vonatkozású tevékenységét is összehangolni. (E téren a TIT és a METESZ együttműködésének kezdeti eredményeire lehet és kell alapozni.)

Sokkal bonyolultabb feladat a helytörténeti tevékenység újabb tartalmainak kimunkálása úgy, hogy a helyi és országos célkitűzések összhangba kerüljenek, s a színvonal is emelkedjen. Tudomásul kell vennünk, hogy a nagyobb volumenű megyei összegezesek, monográfiák ideje lejárt, előtérbe kerültek ugyanakkor a szocialista gazdaság, a társadalom, az ideológia, a kultúra történeti kérdései, a regionális kutató és feltáró tevékenység. Eddigi kísérleteink — mint pl. a földosztás Észak-Magyarországon, a palóckutatás eddigi eredményei —, azt bizonyítják, hogy a regionális kutatások a legalkalmasabbak a helyi és országos, az általános és az egyes között fennálló ellentmondás felszámolására. A kulturális hagyományok, a munkáséletmód, a forradalmi és ellenállási mozgalom területén számos azonos vonással találkozunk pl. az észak-magyarországi régióban — ezek kutatási programja nagyszerűen koordinálható a miskolci akadémiai bizottság munkája által.

Molnár Pál

Helytörténetírás — „helyi” kritika?

A kérdés jogos, bár erősen sarkított. Lényegében arról van szó, hogy a most folyó eszmecsere egyik, szinte minden résztvevő által érintett kérdése a helytörténetírás és az országos történetírás viszonya. A korábbi hozzászólások más-más oldalát érintették a kérdésnek, így jómagam is a probléma egy újabb vetületéről szólok. Tudniillik arról, hogy beszélhetünk-e a megyében a történeti kritikáról?

A kérdés jogosságát az is alátámasztja, hogy a Századok 1978. évi 2. számában Hanák Pétertől rendkívül figyelemre méltó összegzés jelent meg *Szakmai kritikai és értékrend a történettudományban* címmel. Az abban olvasottak azt látják igazolni, hogy a történeti kritika mint olyan országosan a mélyponton van.

Nos, ami a megyei viszonyokat illeti, megállapításunk szerint itt történeti kritika egyáltalán nincs. Mert ami megjelent ilyen címszó alatt, az nem éri el, meg sem közelíti Hanák Péter elvárását, amely szerint „az elmélyült, távlatos” kritika „az új összefüggések, új gondolatok méltánylását is, a tévedések, vitatható tételek bírálatát is szakszerű és elvi elemzéssel fej-

ti ki...” (Hanák Péter további fejtegetéseit, amelyek a kritikán belüli értékrend helyzetéről szólnak, a további elkeserítő tapasztalatok elkerülése érdekében meg sem kíséreljük a megyei viszonyokkal összevetni.)

De hát miért hiányzik ez az elemző szakmai bírálat, a közönség számára is oly fontos, irányító támpontot adó kritika?

Az utóbbi két-három évben Nógrád megyében több helytörténeti kiadvány látott napvilágot, amelyek színvonala — a korábban hozzászólott Horváth István megállapítása szerint — „rohamosan zuhan”, s ennek csak egyik oka a szerző által említett „kivagyiság” s „direkt igények”. A másik fő ok véleményem szerint az, hogy pillanatnyilag úgy írhat bárki helytörténeti művet, tanulmányt, hogy azt bármilyen elemzés, segítő-kész és javító szándékú jótanács is követné a szakvélemény részéről. (Már most megjegyzem, hogy a kritikán nem csupán a hibákat, hiányosságokat feltáró, tisztázó írásművet értem, hanem azt is, amelyben az eredmények méltatása, a mű tudományos értékeinek megítélése is szerepel. Mert ha csak az utóbbi van jelen, az már nem kritika, hanem lekötelezett báráti gesztus.)

Állításaim igazolására több irányú vizsgálódást végeztem. Megnéztem például, hogy milyen bírálatok jelentek meg az utóbbi években a Palócföldben. (Azért itt elsősorban, mert a megyei fórumok közül ez az egyetlen, amely helyt ad ilyen jellegű műveknek.) Minden év első felében Sch M. tollából összefoglalás jelenik meg az elmúlt esztendő helyismereti kiadványairól. A szerző kimondott szándéka szerint sem kíván kritikát írni (nem is tudná megtenni a rendelkezésre álló pár szerzői oldalnyi terjedelemben), csak rövid ismertetésekre szorítkozik hát, ha néha elejt is kritikai jellegű közbeszúrákat.

Megnéztem továbbá azt is, hogy a legutóbbi évek legjelentősebb vállalkozásáról, a Balassagyarmat-monográfiáról jelent-e meg kritika. Nem, mert ami napvilágot látott, az nem kritika, hanem tartalmi ismertetés. A recenzens (más szó nem való ide) fejezetről fejezetre végigköveti a monográfiát, és csak a végén ejt egy-két bíráló szót. Tökéletesen megfelelt így Hanák Péter definíciójának, miszerint az ilyenfajta recenzio a szonátaformához hasonló, mely a „szerzőt és a témát bemutató rövid allegro tétellel kezdődik... ezt követi a tartalmat kivonatoló, itt-ott kommentáló andante tétel. A zárótétel többnyire rövid, inkább kódának nevezném, ellenpontozott két „mindazonáltal”. (Érdekes módon hasonló szonátaépítkezésű a Századok múlt évi 2. számában megjelent kritika is az említett monográfiáról. Azzal az eltéréssel, hogy bár itt is ismerteti a tartalmat a szerző, de a végén az egyik „mindazonáltal” — a bíráló szempontú — elmarad, s csak a második, a dicséret jellegű marad meg. Ide kívánczok, hogy megyei kiadvány országos lapban való ismertetése unikumszámba megy, s ez egyúttal értékmegítélés is lehet!)

Nem kívánom kétségbe vonni a monográfia valóban meglevő érdemeit, hiánypótló szerepét, de azt minden megyei történettel foglalkozó szakember tudja, hogy a szakmában igenis komoly hiányosságok vannak, amelyekről említés csak „házi” beszélgetések keretében történik. Hogy mást ne mondjak, és csak a saját területemnél maradjak: a sajtótörténeti vonatkozású részek döntő mennyiségben téves, rossz adatokat, megítéléseket tartalmaznak, több esetben egymásnak ellentmondóak stb. Ami azért is sajnálatos, mert 1945-ig bezárólag a megyei sajtókiadásban Balassagyarmat az elvitathatatlan főszerep. De ilyen szemléletű elemzés nem jelent meg a műről, és így erősen kérdéses, hogy a két említett recenzio milyen hasznosítható adalékokat ad a további helyismereti munkához?

Van egy másik példa. Kíváncsi voltam, jelent-e meg kritika a salgótarjáni Kohász Művelődési Központ százéves történetét bemutató könyvről, amely véleményem szerint a megyei helytörténetírás mélypontja, mind szerkezeti, mind forrásfeltárási, stílári és nyomdai szempontból. Mindössze huszonnégy sort írtak róla (a Palócföldben), amelyben ugyan bírálják az említett hiányosságokat, de végül az utolsó gondolat itt is a „mindazonáltal” szellemében fogalmazódott. Pedig ebben az esetben igazán szükségeltetett volna az elemző, tanulságokat levonó, komoly szakmai értékelés. (A helyi napilapban megjelent ismertetés természetesen nem lépett fel kritikai igénnyel.)

Egyetlen érdemi vita — a Palócföld hasábjain — Schneider Miklós és Réti R. László között bontakozott ki, az utóbbi szerzőnek a Rimamurányi—Salgótarjáni Vasmű RT-t bemutató műve felett. Persze, hogy kibontakozott, az túlzás, mert Schneider Miklós jó szándékú és a helytörténeti kutatás szempontjait is figyelembe vevő kritikájára olyan lehangoló, gondolatait félremagyarázó választ kapott, hogy úgy vélem, egy időre elment a szerzőnek a kedve a mélyebb elemzéstől.

S ezzel már elértük a kritika hiányának okát. Nem a bátorság kérdéséről van szó, hanem az összefonódásról. A „mindenki ismer mindenkit” elve, a „ma én írok rólad, te holnap rólam” elve ez. Gyakorlatilag: nagyrészt ugyanazok írják a történeti munkákat a megyében, mint akik bírálják, csak esetről esetre felcserélődnek a szerepek. Képtelenek vagyunk túllépni ezen a szakmai fejlődést gátló tényezőn. Így születnek aztán azok a kritikák, amelyeket így jellemeztek: „úgy teszünk mintha kritikákat írnánk a mintha történeti produktumról”.

De hát ki írjon akkor kritikát? Írjon az újságíró? Kérdés, hogy felkészültsége, ideje, szakmai hozzáértése lehetővé teszi-e ezt? Az eddigi eredmények alapján úgy tűnik, hogy aligha.

Írjon akkor a történelemtanár? Merőben hiú ábránd. Nógrád megye történelem szakos középiskolai pedagógusai hosszú évek óta mereven elzárkóznak minden olyan tevékenységtől, mely távol áll az iskolai oktatás biztonságos keretei közé szorított oktatói munkától. Mert ha nem így lenne, akkor például a Történelmi Társulat megyei szekciója is jól dolgozna. Pedig hát a megyei történelmi kutatás hasznosításának egyik első-

rendű színhelye éppen a középiskola, amelytől viszont ilyen kapcsolat esetén milyen eredményt várhatunk el? S miért nem írnak a megye történetének kutatásával hivatásszerűen foglalkozó muzeológusok?...

Mi hát a megoldás? Az, amit többen is felvetnek; az alkotói műhelyek létrehozása, illetve munkája. S nemcsak olyan alkotóműhelyről van szó, amelyben az effektív tudományos és azzal kapcsolatos egyéb tevékenység, így pl. az értékelő-elemző szakmai kritikai gyakorlat is folyik, hanem olyanról is, amelyre a megyében sürgetően szükség van: amely koordinál a társadalomtudományi kutatásokban, „a tevékenység értékelésében” stb. Így talán a „mintha”-kritikák is kiszűrhetők lesznek a megyei tudományos közéletből.

A most felvetett kérdések köre ennél persze még jóval szélesebb problémákat is érint. Néhány közülük: Hol jelenjenek meg ezek a tudományos igényű kritikai elemzések? A napisajtóban nemigen, a Palócföld is ritkán engedheti meg magának nagyobb lélegzetű munka közreadását. S például az a Múzeumi Évkönyv, amelyben talán rovatot is lehetne nyitni az ilyen jellegű közlemények számára, miért nem ismerte fel ezt a szerkesztési koncepciójától egyáltalán nem távol álló lehetőséget?

A szemléleti változást mindenképpen meg kell teremtenünk. Mert, ahogyan Hanák Peter írja: „a szakkritika a biztosítéka annak, hogy a tudomány lényeges, valóságfeltáró eredményei el ne sikkadjanak.”

Praznovszky Mihály

Párbeszéd félhomályban

(Beszélgető partneremmel a konyhasztalnál ülünk egymással szemben. Odakint már sötétedik, bent csak a tűzhely parazsa világít.)

— Milyen iskolai végzettséged van?

— Nyolc általános.

— Munkásfiatalokról a köztudatban az a nézet, hogy a művelődéssel meglehetősen hadilábon állnak.

— Talán van olyan, aki nem szeret olvasni, vagy nincs rá ideje. De szerintem mindenkiben megvan az igény arra, hogy többet tudjon.

— Te hol dolgozol?

— Traktorvezető vagyok a tsz-ben.

— Úgy tudom, rengeteget olvasol.

— Sráckorom óta szeretek olvasni.

— Milyen a viszonyod a falubeli fiatalokkal?

— Van egy pár jó haverom, akikkel el szoktunk járni esténként egymáshoz, vagy elmegyünk együtt a klubba.

— A gondjaidat, gondolataidat a helyi fiatalokkal meg tudod-e osztani? Van-e beszélgető, gondolkodó partnered?

— Többé-kevésbé meg tudom osztani a gondolataimat másokkal, de sajnos csak egy szűk körben.

— Úgy tudom, régebben estig dolgoztál, azután leültél olvasni, reggel pedig eltedted a könyvet és felszálltál a traktorra.

— Igen, de ezt most már nem tudom csinálni, mert három műszakba járok dolgozni. Tizenkét órát dolgozom, tizenkettőt pihenek.

— Továbbtanulásra nem gondoltál még?

— Nem. Annak idején szerettem volna technikus lenni, de nem sikerült. Így hát elmentem traktorosnak. Elkezdtem különféle technikai újításokon törni a fejem, de nem jutalmazták különösképpen. Készítettem például egy szőlőveszsző-kihúzózt a műhelyben, de nem használták ki kellően. Eleinte rossz anyagot adtak hozzá, így amikor beakadt a földbe, rögtön széttört. De amikor rendes anyagból lett elkészítve, akkor primán működött, használják azóta is. Az újítási pénzt természetesen ellefejtették kifizetni.

— És azóta elment a kedved az újítás-tól?

— Egy ilyen dolog elveheti az ember kedvét, és ha egymás után ismétlődnek az esetek, az életben többet nem csinál hasonló újítást, mivel azt tapasztalja, hogy nem érdemes. Nemcsak pénzben nem honorálják, hanem figyelembe sem veszik, hogy ez az ember akar valamit... Szántáson dolgoztunk, ahol negyven hold volt a norma. Én naponta megcsináltam negyvenöt-ötven holdat, nem húztam ki magam a munka alól. Soha senki nem mondta, hogy ez szép munka volt. Itt inkább mindenki azzal törődik, hogy minél több pénze legyen.

— Nem kerít be téged is ez a gondolkodás?

— Talán igen, talán nem. Én is szeretném, ha jobban élnék.

— Hogyan látod falun az értelmes élet lehetőségét?

— Kevesebbet kellene törődni a kocsmával és többet a klubbal, a művelődési házzal. Ne az legyen egy fiatalnak a célja, hogy elmegy a kocsmába, leül kártyázni vagy inni, inkább az, hogy az ol-

vasósobában, vagy a kultúrházban töltsd el a szabad idejét.

— Van-e lehetőség a benned rejlő energiák, tervek megvalósításához? Konkrétan arra gondolok, hogy azt mondd: Füle Pál vagyok, ez vagyok, ilyennek építettem magam.

— Ha lehet így fogalmazni, meg vagyok elégedve magammal.

— Jó elégedettnek lenni?

— Elégedettnek lenni jó dolog. Elégedett vagyok anyagi szempontból azzal, hogy lakást építettem, kocsit vettem. Ilyen fiatalon az ember ezzel elégedett lehet. De úgy érzem, hogy nagyon körbe vagyok határolva. Lehet, hogy a kudarcaim, lehet, hogy a meg nem értettség az oka, de végül is a könyveimmel egyedül maradtam. Nagyon kevesen értik meg azt, amit szeretnék. Aki pedig megérti, az másnak, többnek tartja magát, mert olyan a foglalkozása.

— Mire gondolsz?

— Például egy értelmiségire. Nem szívesen jár össze egy fizikai munkással. Ők egy külön kis csoportot alkotnak.

— És nem lehet áttörni ezeket a társadalmi köröket?

— Nem nagyon.

— Volt erre próbálkozásod?

— Jobb, ha az ember meg sem próbálja.

— Ezt nem hiszem. Ha például fiatal pedagógusokkal próbáltál volna kapcsolatot teremteni...

— Itt nálunk nincsenek pedagógusok. Aki van, az nem idevaló, nem itt lakik. Csak napközben, a tanítási idő alatt vannak itt. Letelik az iskolai idő, és rohannak haza.

(Folytatás a 23. oldalon.)